

Lägerskolplanering och tillämpningar

- LÄGERSKOLGUIDE -

Skriuen av Linda Degerman & Irmeli Palmberg,

lärarutbildare vid Åbo Akademis pedagogiska fakultet i Vasa, 2014

För att lyckas med lägerskolan är **planeringen** en grundförutsättning för allt. En lista på vad allt som kan tänkas ingå i planeringen är bra att ha som en grund men också som en minneslista. En annan viktig sak, som vi gärna betonar, är **samarbete**: att man genast från början satsar på samarbete mellan lärare, föräldrar och elever. Det betyder också att alla tre parter under hela lägerskolprocessen är **informerade** om vad som pågår och vad som krävs eller förväntas av var och en. Detta ökar även **säkerheten** och möjliggör **upplevelser** för alla under en lägerskola.

I denna guide kommer vi att lyfta fram och lista upp olika saker som vi tycker är viktiga att tänka på före, under och efter lägerskolan. Vi beskriver kort även olika slags uppgifter som med fördel kan utföras på lägerskola. I uppgiftsbeskrivningen betonar vi syftet (varför?), material (vad behövs?) och utförande (hur?) för varje uppgift och anger källor, då det är möjligt. En del uppgifter är nämligen s.k. "gamla godingar", där originalkällan är okänd.

Vi har inte strävat efter att skriva fullständiga, heltäckande listor eller beskrivningar, eftersom planeringen av varje lägerskola är unik. Vår text är tänkt bara som hjälp att själv kunna planera vidare!

Samarbets- och upplevelsebaserade planerings- och tillämpningsstunder önskar
Linda & Irmeli

1. ATT TÄNKA PÅ INNAN LÄGERSKOLAN

För att hjälpa läraren, föräldrarna och eleverna med planeringen av lägerskola tar vi först upp en tio-i-topp lista, där vi räknar upp allt som är bra att planera i god tid innan lägerskolan.

1.1 Uppgörande av en färdig, klar vision om lägerskolan

Vilka **mål** vill du ha för lägerskolan? Du kan planera t.ex. att:

- o tillämpa skolans innehåll och arbetssätt i en annorlunda miljö
- o ha möjligheter till direktupplevelser i konkret miljö
- o lära er om naturen genom upplevelser i naturen
- o stöda elevernas personliga utveckling

- o utveckla elevernas ansvarskänsla, samarbetsförmåga och hänsynstagande
- o utveckla gemenskap och samarbete mellan lärare, föräldrar och elever
- o utveckla förståelse för hur man rör sig i skog och mark
- o uppleva tillsammans sin närmiljö eller nya miljöer
- o ha annorlunda skoldagar
- o bekanta er med en viss natur och kultur
- o ha utökade möjligheter att röra på er
- o lära er nya färdigheter
- o lära er nya kunskaper i konkret miljö

Vilket **tema vill du ha** för lägerskolan? Du kan välja flera bland t.ex. följande teman:

- o Naturkontakt och naturstudier
- o Natur och kultur i närmiljön
- o Natur och kultur i en främmande/ny miljö
- o Natur, kultur och hälsa
- o Världsarvsnatur och kultur
- o Friluftsliv och friluftsvana
- o Gruppdynamik och social växelverkan
- o Lära känna varandra
- o Utevistelse och övernattnin utan dagens tekniska hjälpmedel
- o Integrerande av skolämnen, t.ex. matte och naturkunskap ute
- o Leva miljövänligt
- o Gammaldags liv och överlevnad
- o Hur gjorde man förr
- o Segling och sjövätt
- o Bättre hälsa och kondition med friluftsliv
- o Arbete på en lantbruksgård
- o Arbete i en naturpark, nationalpark eller något annat skyddsområde (lov och kontakt med respektive myndighet nödvändiga!)

1.2 Ekonomi

- o Regeln är att undervisning som följer läroplanen ska vara avgiftsfri för eleverna (*Lag om grundläggande utbildning 21.8.1998/628, Finlex*).
- o Insamling av pengar bör påbörjas långt innan lägerskolan äger rum, förslagsvis redan i åk 1. Pengarna samlas in till ett gemensamt konto. Se till att kontot inte står i klasslärarens namn, eftersom eleverna sällan har samma lärare hela lågstadiet. Om du grundar ett konto i skolans namn tillkommer inga moms på

varor som köps in.

- o Penninginsamlingen ska vara *frivillig* för både elever och vårdnadshavare (*Lag om grundläggande utbildning*). Alla elever ska ha möjlighet att delta *oberoende* om de eller deras vårdnadshavare deltagit i penninginsamlingen!

- o **Olika alternativ för insamling av pengar för en lägerskola**
 - Att ordna tillsammans eller aktivt delta i **olika jippon** på hemorten (förstärker samhörigheten, men även samarbetet mellan hem och skola)
 - Ordna t.ex. **lördagsaktivitet för familjerna** (observera dock att vårdnadshavarna, inte skolan, ansvarar för jippon även i skolans utrymmen och skaffar nödvändiga lov från olika myndigheter):
 - plocka bär för försäljning
 - kratta gårdar (bostadsbolag, egnahemsgårdar) eller städa allmänna områden (kommunen)
 - loppis i skolan
 - lotteri
 - kakförsäljning
 - skoldisco
 - elev- och föräldracafé
 - workshop att själv producera små saker för försäljning (t.ex. handarbete, slöjd, julkort, kalender, tidning)
 - I samband med större evenemang på orten där man bor, kan eleverna t.ex. samla och få pant för flaskor
 - På sidan Kierrätä kännykkä <http://www.kierratakannykka.fi/> kan du få några euron för att återvinna din gamla mobiltelefon, och om inte annat är det en bra miljöåtgärd!
 - Pengar kan också samlas in genom **försäljning av olika varor**, t.ex. dessa företag kan kontaktas:
 - [Varainhankintakone](#) – främst tidningar
 - [Metrilaku](#) - lakrits
 - [Suklaatukku.fi](#) – finskt godis (t.ex. fazer) och textilprodukter
 - [Puhtopojat Oy](#) - tvättmedel
 - [Kansallistukku](#) – toalett- och hushållspapper
 - [Sanoma Pro, Oppi & Ilo](#) – spel, uppgiftskort, pysselbok på finska
 - [Fun Raise](#) – produkter för motion & hälsa, lek & spel och hem & hälsa
 - [Pilkkoset Oy](#) – sockor, underkläder och bastutextilier
 - [Maustepörssi Oy](#) – kryddor och kryddblandningar
 - [Newbody](#) – sockor och underkläder

- [Kakkutukku Oy](#) – småbröd, godis och knäckebröd
- [Snickers Sponsiboxi](#) – Chokladstänger (snickers, mars, twix, milkyway)
- [Jar-X Oy](#) – sockor, filttofflor, bastutextiliter, julkort
- [Paperitukkuri](#) – papper och tvättmedel eller sockor och mössor

- **Bidrag kan ansökas** t.ex. från Hem & Skola, skolan, stadens bildningsdirektör eller från olika firmor som kan tänkas sponsorer lägerskolan (skogsföreningen, skogsindustrin, MTT-Forskningscentralen för jordbruk och livsmedelsekonomi).

1.3 Resmål och tidsperiod för lägerskolan

Det finns inga regler för hur en lägerskola ska vara. Det spelar ingen roll om du är borta en eller flera nätter, eller hur långt du reser. Du kan ordna lägerskola både i Finland och utomlands. Observera dock att ju längre tid du är borta och ju längre bort du far, desto mer kostar det. Ytterligare lönar det sig att tänka på att lägerskolan helst ska ingå i skolans verksamhet, det vill säga följa läroplanen. Då är t.ex. läraren i tjänst och olycksfallförsäkrad av skolan. Det är också viktigt att genast i början av lägerskolplaneringen besluta om du vill göra allt själv eller köpa vissa tjänster eller köpa ett helt färdigt lägerskolpaket (se nedan).

1.3.1 Egna planerade lägerskolor och tänkbara ställen i Finland

Du kan satsa på t.ex. följande:

- eget favoritställe (skogsområden, städer, öar, fjäll, områden med färdiga vandringsleder och/eller naturstigar och med beställbara stugor)
- en lägerskola i samarbete med lärarutbildningen i Vasa och studerande inom inriktningen miljöpedagogik
 - Kontakta oss: <http://www.abo.fi/institution/hallilivkontakt>
- färdiga vandringar i Lappland
 - Läs mer t.ex. på: www.raitismaja.fi
- lägerskola på landsbygden eller vice versa: lägerskola i en stad
- historiska ställen, t.ex. Sveaborg, Bragegården, Unescos världsarv
- olika idrottsinstitut, t.ex. Solvalla, Virpiniemi eller Vierumäki

- företag som har specialiserat sig på landsbygdsturism och lantgårdssupplevelser, t.ex. Koivuniemen Herra
 - Läs mer på: <http://www.koivuniemenherra.fi/svenska.html>

1.3.2 Färdiga lägerskolpaket i Finland

Det finns många alternativ att välja mellan färdiga lägerskolpaket, t.ex.:

- Iso-Syöte: t.ex. tre dagar med hundspann och slalom
 - Läs mer på: <http://www.syote.fi/fi/palvelut/ryhmat+ja+yriytykset/nuorisokeskus+syote/>
- Segelbåtsresa, t.ex. på Albanus
 - Läs mer på: www.aland.net/albanus
- Skärgårdslägerskola, t.ex. med temat natur, miljö, kultur eller uteliv
 - Läs mer på www.skargardsskola.fi
 - www.naturskolan.fi
- Natur och Miljö → lägerskolan du minns
 - Läs mer på: www.naturochmiljo.fi
- Pörkenäs lägergård → lägerskola mitt i naturen
 - Läs mer på: www.porkenas.net
- Piispala: natur-, motions- och ungdomsresecentrum
 - Läs mer på: <http://virpi.recit.fi/esittely/leirikouluohjelmat/>
- Finlands ungdomscentra → Äventyret K3 – en lägerskolutmaning för din klass
 - Läs mer på: www.snk.fi/K3
- Villa Elba → skraddarsy ett unikt program för din klass
 - Läs mer på: <http://villaelba.fi/lagerskolor>
- Lägerskola på Kilen → unik lägerskola på ett stämningsfullt museiområde vid havet
 - Läs mer på: http://www.kilen.fi/pa_svenska/lagerskola/
- Lomalinja → På resa med experten, hjälper till att organisera lägerskolan
 - Läs mer på www.lomalinja.fi

1.4 Uppgörandet av en skriftlig lägerskolplan (enligt Lägerskolföreningen i Finland r.y.)

- Läraren bör göra en skriftlig verksamhetsplan som godkänns av rektorn och ytterligare av skolans direktion
- Lägerskolplanen bör innehålla åtminstone följande:
 - Ansvarig lärare och vårdnadshavare som kommer med (minst en vårdnadshavare och då av annat kön än läraren)

- Ansvarsområden och arbetsfördelningen för olika övervakare samt hur övervakningen organiseras
- Namnlista på elever som deltar, men också lista på elever som stannar i skolan och i vilken klass de placeras under denna tid
- Resmålet för lägerskolan
- Lägerskolans mål och hur målen integreras i klassens verksamhet och i valda skolämnen, både före och efter lägerskolan
- Tidpunkt för lägerskolan och exakt tidtabell
- Resrutt och beskrivning av hur resan ordnas
- Organiseringen av
 - övernattnings- och måltider
 - säkerheten
 - hälsovården och elever med särskilda behov av medicinering och diet (t.ex. allergier, diabetes)
 - skötseln av den gemensamma utrustningen
- Försäkringar och kostnadskalkyl
- Lägerskolregler

1.5 Föräldramöten och information hem och till lärare

All information är viktig! Det gäller såväl lärare som föräldrar, och inte minst eleverna. Det första föräldramötet borde ordnas redan då idén om att ordna lägerskolan dyker upp. På det första mötet kunde man huvudsakligen lyfta fram ramarna för lägerskolan, det vill säga reda ut vart, när och hur länge. Samtidigt kunde läraren presentera både färdiga och självplanerade lägerskolmöjligheter samt kort redogöra för vad allt som ska redas ut före beslutet att ordna lägerskola befattas. För informationen senare behöver man bland annat:

- o ta reda på om **försäkringar**
 - Fråga rektorn vilka försäkringar skolan har. Försäkringsprinciperna varierar nämligen mellan kommunerna
 - Om lägerskolan ingår i skolans årsplan är kommunen skyldig att ersätta eventuella olycksfall
 - Kontrollera att försäkringen täcker olycks- och sjukdomsfall samt materialskador
 - Då lägerskolan är en del av arbetsplanen, ses lägerskolan som en tjänsteresa och därmed som en del av lärarens arbete, vilket betyder att läraren och annan skolpersonal är olycksfallsförsäkrade
 - Vårdnadshavare deltar i lägerskolan som privatpersoner och ansvarar själva för sin försäkring

- ta reda på deltagarnas **eventuella allergier**
- ta reda på deltagarnas **eventuella sjukdomar och medicinering**
- samla in allas **kontaktuppgifter** (säkrast nåbara telefoner)
- skaffa **skriftliga lov** om fotografering under lägerskolan (ifall ni t.ex. planerar ge ut bildmaterial i sociala medier eller lokaltidning)

1.6 Organiseringen av uppgifterna för lägerskolan

- **Bestäm vem som sköter om vad!** Sköter läraren eller föräldrarna allt det praktiska eller ska eleverna också involveras i denna uppgift?
- Viktigt är också att läraren genast från början klargör för sin **chefsroll** och sitt **ansvar** för lägerskolan (lärarens ansvar är odelbart!). Självklart ska läraren delegera uppgifterna, men det översta ansvaret kvarstår; även att de delegerade uppgifterna blir omskötta. (se mera under Ansvar och regler)
- **Viktiga arrangemang**, som t.ex. beställning av buss och övernattningsställe, ska presenteras i god tid och beslutas vem som utför dem.
- Beslut ska tas också över **vem av föräldrarna** följer med och varför just de. Helst ska någon av dem ha sjukskötar-, läkar- eller ambulansförarutbildning. Också föräldrar till barn med specialbehov ska ha förtur.
- Bestäm vem som ska sköta om **matanskaffning och mattillredning**
 - Varifrån skaffas matvarorna?
 - jämför priser och förmåner!
 - prioritera närproducerat!
 - Vem alla ska delta i mattillredningen?
 - skall alla delta, eller
 - ska t.ex. föräldrarna tillreda maten, eller
 - ska tjänsten köpas?
- Bestäm på förhand vem som sitter var i bussen och vem som sover med vem. Be t.ex. eleverna att skriva namnet på tre vänner som de gärna delar rum med och berätta att de garanterat kommer att få sova i samma rum med en av dem.
- Satsa på att övernatta inomhus! Om någon önskar utomhusövernattnings så rekommenderar vi högst en natt i tält. Observera också att programmet dagen efter att man sovit i tält ska vara lättare än övrigt.

- Viktigt att ha **kännedom om miljöerna man kommer att vistas i**. Planerar man t.ex. att göra vandringar är det viktigt att läraren vet att eleverna klarar av dem. Det kan vara bra att på förhand göra motsvarande provvandringar i skolans närmiljö, med andra ord provvandringar som motsvarar i längd och svårighetsgrad de som kommer att ingå under lägerskolan.
- Bestäm på förhand även **vad som ska köpas, lånas och tas med**
 - Vem skaffar?
 - Vad bör skaffas, vad finns från förut och vad kan lånas?
 - Vilken allmän utrustning behövs?
 - Vad ska eleverna ha med sig? (Vad får de ha med sig och vad bör de lämna hemma?)
 - Vem ansvarar för lånegrejer och skötsel av utrustning?

1.7 Ansvar, regler och kontrakt

Överraskande moment hör till i såväl skolan som lägerskolan. Det lönar sig dock att i förväg och tillsammans gå igenom och besluta om vissa regler. Bl.a. följande saker har ibland visat sig vara problematiska och därför bra att göra upp regler för elever, föräldrar och lärare:

Gör upp regler för eleverna om:

- telefonanvändning och telefontider
- godis
- hur mycket pengar de får ha med
- att kunna och följa allemansrätten (om man ska röra sig i skog och mark)
- sov- och väckningstider
- eventuella besökstider i olika stugor
- förväntat beteende
- fritid
- deltagande i programmet
- deltagande i hjälpsysslor

Gör upp regler för föräldrarna om:

- godkännande och tillämpande av de gemensamma reglerna
- accepterande att läraren är som huvudansvarig och chef för lägerskolan
- arbets- och ansvarsfördelningen mellan parterna och mellan föräldrarna
- aktivt deltagande under ansvar och vad det betyder
- frivilligt att delta, men deltagandet binder! Under lägerskolan kan inte eget privata tjänstearbete skötas, med undantag av de tider man kommit överens om (telefonbegränsning även för föräldrarna)

- kännedom om deltagarnas eventuella allergier, sjukdomar, mediciner och övriga problem (säkerhetsåtgärd under tystnadsplikt)
- tider för överenskomna arbetsuppgifter respektive fritid
- samarbetsvillighet, flexibilitet och positiv inställning
- att föregå med gott exempel (ej t.ex. tobak, alkohol, svärord, förseningar)

Beskriv lärarens rättigheter och skyldigheter (delvis enligt FSL)

- Lägerskolor som har antecknats i arbetsplanen utgör en tjänsteresa → läraren utbetalas ersättningar i enlighet med tjänstekollektivavtalet. Ersättningarna kan variera mellan kommunerna.
 - Lärarens ansvar är odelbart
 - En lärare kan inte tvingas att ordna en lägerskola
 - En lärare kan genom att hänvisa till sitt ansvar och säkerhetsriskerna konstatera att det inte är möjligt att ordna lägerskola (t.ex. vid en sjö)
 - Trots att lägerskolprocessen startats har läraren rätt att annullera resan ifall hen anser att klassen inte klarar av utmaningarna som lägerskolan medför
 - Enligt *Lag om grundläggande utbildning* kan läraren ändå inte hindra en enskild elev från att delta i lägerskolan, oavsett hur dåligt eleven beter sig i skolan
-
- Elever kan inte tvingas att delta i lägerskola. Läraren är skyldig att förse elever som inte deltar i lägerskola med läroplansenlig undervisning, t.ex. genom att placera eleven i en annan klass medan lägerskolan pågår.

1.8 Säkerhetsplan och riskanalys

För en säkerhetsplan kan man börja med enkla saker, såsom de förberedelser för utevistelsen som dels hjälper till att vistelsen blir lyckad, dels minskar riskerna för olycksfall. Vi ger också tips på hur man gör en säkerhetsplan och riskanalys, för att dels kunna undvika onödiga olyckor, dels att veta var och ens rättigheter och skyldigheter om en olycka, trots allt, händer.

Om man går fort
och tittar rakt fram
då kommer man fort fram.

Om man går långsamt och
tittar på allt vid vädkanten,

om man tar upp en sten och
luktar på en blomma

– då går det inte fort.

Men stenen
och blomman
har blivit ens vänner

Kaj Beckman

1.8.1 Allmänna förberedelser inför utevistelse

Som bäst kan utevister erbjuda bl.a. stressfri samvaro, oförglömliga naturiakttagelser, fysisk aktivitet och sinnesupplevelser. En förutsättning för en lyckad utevistelse är dock en ordentlig planering, som också innefattar gedigna förberedelser. (Forststyrelsen, 2014.)

För det första ska planeringen alltid **utgå från elevernas förutsättningar**. Alla ska fysiskt orka genom passet, klara av att röra sig i terrängen och känna sig trygga i omgivningen. Planera därmed lagom långa etapper, bekanta dig med miljön ni ska vistas i och utse färdiga rastställen. För det andra lönar det sig att låta eleverna arbeta med någon form av **förarbete** innan utevistelsen, så att de kan förbereda sig både kunskapsmässigt och mentalt. Det är också viktigt att ta elevernas förväntningar och funderingar i beaktande. Ifall barnen är ovana vid friluftsliv lönar det sig att börja med korta utflykter i närområdet. (Forststyrelsen, 2014.)

I dagens samhälle är barn i allmänhet mer fjärrade från naturen än tidigare, vilket måste tas i beaktande vid planering inför utevister. Innan eleverna kan börja arbeta i naturen måste de veta hur man vistas där. Eleverna måste t.ex. lära sig hur man håller sig varm och torr samt hur och var man utträttar sina behov. Då man vistas i naturen är det också viktigt att alla vet vilka rättigheter och skyldigheter man har i och med allemansrätten (för att friska upp minnet om allemansrätten, se: <http://www.ymparisto.fi/sv-FI/Natur/Allemansratten%2817001%29>). En utevistelse behöver inte vara fullspäckad med program. Eleverna måste få en chans att uppleva naturen i egen takt. En tumregel är dock att ju sämre väder, desto mer program behövs för att hålla humöret och värmen uppe. (Brügge, Glantz, & Sandell, 2007.)

Informera föräldrarna i tid om själva utevistelsen. Berätta varför ni ska vistas ute, vart ni ska fara, vad ni ska göra och vilken utrustning (inklusive matsäck) eleverna behöver (se Förslag till utrustningslista nedan). Var noga med att påpeka att **ordentlig utrustning** är a och o för en lyckad utedag och berätta exakt vilken utrustning som behövs (precisera t.ex. att regnkläder betyder gummistövlar, regnbyxor och regnjacka samt sydväst). Kläderna bör i allmänhet vara isolerande, vind- och gärna vattentäta. Uppmana föräldrarna att lära sina barn att packa själva (och vattentätt) och lär eleverna att ta hand om egen och andras utrustning (hantering, rengöring och vård). (Forststyrelsen, 2014.) Utrustningens betydelse ökar i samband med sämre och kallare väder. Speciellt vintertid är risken stor att man fryser och svettas om vartannat. Det lönar sig därför att inför en aktivitet klä sig så att man småfryser innan ansträngningen eftersom kroppstemperaturen ökar i och med fysisk aktivitet. Dessutom lönar det sig att ha en extra jacka i packningen som man

kan ta på sig under pauserna. (Brügge, Glantz, & Sandell, 2007; Naturkompaniet, 2014.)

Tumregeln för klädsel vid utevistelser är "lager på lager"-principen:

1. Innerlagret – underkläder och underställ
2. Mellanlagret – byxor, tröja, skjorta
3. Skallagret – jacka och utebyxor
4. Förstärkningslagret – dunjacka

Vill du veta mer om lager på lager-principen, se t.ex. [Naturkompaniet](#)

Förslag till utrustningslista (anpassa listan enligt behov):

- *Ryggsäck*
- *Ordentliga och varma skor*
- *Varma och oömma kläder (+mössa, vantar, sockor) samt bytesomgång*
- *Regnkläder*
- *Trangia och ev. övriga matlagningsverktyg + vattentätt packade tändstickor (gemensam utrustning)*
- *Fältflaska och termos*
- *Matkärl (mugg, djup tallrik, helst i plast, sked, gaffel (spork). I skolan kan en liten påse av bomullstyng tillverkas för förvaring*
- *Kniv, fällkniv (yxa och såg som gemensam utrustning)*
- *Sittunderlag*
- *Reparationsverktyg (t.ex. tejp, nål, tråd, remmar, skidvalla eller dylikt)*
- *Ficklampa med nya batterier*
- *Kamera och kikare*
- *Näsdukar*
- *Toalettpappersrulle*
- *Telefon (obs! med föräldrarnas nummer)*
- *Förstahjälpväska (gemensam utrustning; läraren ansvarar)*
- *Anteckningsmaterial*
- *Extra plastpåsar*
- *Solskyddsmedel, myggmedel*
- *Solglasögon/keps*
- *Förstoringsglas*
- *Artkännedomböcker och andra handböcker*
- *Visselpipa*

Vid övernattningsbehovs dessutom:

- *Sovsäck och liggunderlag*
- *Tält eller vindskydd*
- *Hygienartiklar*
- *Handduk*
- *Bytesomgång*
- *Varma kläder att sova i*

Mat är och ska få vara en stor del av utevistelsen! För att hålla blodsockerhalten på en jämn nivå är det viktigt att äta med jämna mellanrum. Lågt blodsocker leder till orkeslöshet, nedstämdhet, muskelsmärk och i värst fall till medvetslöshet. Trots att eleverna har med egen matsäck (eller matsäck från skolan) lönar det sig för lärare att ha med nötter, torkad frukt, choklad eller dylikt som kan ätas om det exempelvis tar längre än beräknat att gå till rastplatsen. Observera också att man blir hungrig av att vara ute och röra på sig → en ordentlig matsäck är ett måste. (Brügge, Glantz, & Sandell, 2007.)

Det gäller att stanna innan man blir hungrig, eftersom det i regel tar minst 30–45 minuter att laga maten. Var inte rädd för att använda Trangia/spritkök eller öppen eld (om tillåtet) för matlagning. Förutom mat är tillräckligt med vatten en förutsättning för en lyckad utedag. Se till att barnen dricker vatten med jämna mellanrum, det är bättre att dricka ofta och lite i taget än mycket med stora tidsintervall. (Brügge, Glantz, & Sandell, 2007.)

Läraren bör veta exakt var gruppen kommer att befinna sig under utevistelsen och ha meddelat detta till föräldrarna. Det är önskvärt att läraren i förväg har bekantat sig med omgivningen och tagit reda på koordinaterna för platsen och var närmaste hälsoinrättning ligger ifall man måste hämta hjälp eller dirigera hjälpen till rätt ställe. En fulladdad telefon med nödnummer, karta (friluftskarta eller terrängkarta) och kompass är ett måste. Läraren måste också ha en noggrann genomgång med eleverna om vad som ska göras om man går vilse. (Brügge, Glantz, & Sandell, 2007; Forststyrelsen, 2014.)

Hur man borde göra för att inte gå vilse och hur man gör, om man trots allt går vilse. Finlands Scouter (2011) ger goda råd (se nedan).

ATT GÅ VILSE

För att inte gå vilse

- Lär dig att orientera: att läsa kartan och använda kompassen. Du lär dig bara genom att öva.
- Anse dig inte som mer erfaren än du är.
- Välj rutt med eftertanke enligt gruppens färdigheter och krafter, med tanke på vädret.
- Följ med var du är på kartan och studera de kommande avsnitten på förhand.
- Uppskatta hur lång tid det borde ta att förflytta sig en viss sträcka, och följ med hur länge ni varit på väg.
- Kom på förhand överens med gruppen om åtgärder och i vilken riktning ni skall gå ifall någon i gruppen kommer bort.
- Risken för att gå vilse är störst i mörker och vid nedsatt sikt.
- Stanna omedelbart för att bestämma din position ifall du är osäker på var du befinner dig.

När du gått vilse

1. Konstatera faktum.
2. Håll dig lugn. Gruppen håller ihop och tar en paus. Passa på att äta lite.
3. Märk ut senaste säkra position på kartan, och dra dig till minnes när du var där. Nu vet du redan i stora drag var du befinner dig.
4. Försök minnas de senaste färdriktningarna. Storleken på det osäkra området minskar.

5. Iaktta den omgivande terrängen och närliggande fixpunkter och jämför dem med kartan. Det blir lättare om du vänder kartan i nord-sydlig riktning och ställer dig på en plats med god utsikt. Fundera på om du befinner dig på kartan, eller utanför den?
6. Om du fortfarande inte lyckas bestämma din position skall du börja gå i den på förhand bestämda riktningen mot det närmaste tydligt igenkännbara terrängobjektet: ett fjäll, en väg, en älv.
7. Om vädret är riktigt dåligt och gruppen är trött eller oense är det bäst att stanna upp och äta eller slå läger på första bästa lämpliga ställe och vila ut ordentligt. Låt alltid det dåliga vädret dra förbi.
8. En grupp som gått vilse skall inte trötta ut sig och jaga omkring med önsketänkandet att snabbt hitta rätt. Gruppen får inte heller dela upp sig i mindre grupper.
9. På få ställen i Finland är man längre än 8 kilometer från en landsväg. Dessa ställen är i de östra delarna av lappska armen, i Utsjoki, i Enontekis och ute på havet.
10. Om du varit vilse en längre tid och du kan anta att man påbörjat efterspaningarna skall du försöka göra dig så synlig som möjligt: genom att tända signaleldar eller breda ut något stort och färggrant föremål på ett synligt ställe.

Utfärdstips:

www.utinaturen.fi

1.8.2 Säkerhet vid utevistelse

Säkerhet är en viktig del av planeringen av en utevistelse. Lärarens ansvar för eleverna är odelbart, även om andra föräldrar eller skolpersonal deltar. Innan utevistelsen är det viktigt att läraren **uppdaterar förstahjälpväskan och sina förstahjälpkunskaper**, gör en riskanalys och fyller i en säkerhetsplan. I samband med riskanalysen och säkerhetsplanen tvingas läraren tänka igenom vad som är det värsta som kan hända, vad som sannolikt händer, och hur dessa olyckor kan förebyggas. Säkerhetsplanen ska innehålla en beskrivning av verksamheten, vilka risker verksamhetens olika delar medför och hur riskerna förebyggs. Ytterligare ska det framkomma var, när och vem som leder och vilka som deltar i aktiviteten, vilka andra ansvarspersoner som finns med och deras kontaktuppgifter. Den ifyllda säkerhetsplanen lämnas in till uppdragsgivaren för godkännande.

Vilka säkerhetsförberedelser som måste göras och vilka kunskaper som lärare behöver beror på typen av aktivitet. Färdigheter som alltid behövs är orientering, nödförstahjälp, att göra upp eld och att bygga skydd. Var ärlig mot dig själv, överskatta varken dina färdigheter eller din kondition. Om en olycka trots allt inträffar ska läraren, för att ha ryggen fri vid en eventuell rättsprocess, kunna bevisa att alla nödvändiga åtgärder vidtagits för att minimera olycksrisken och att ett för situationen lämpligt ledarskap utövats. Läraren ska också förbereda för primär, sekundär och tertiär säkerhet. (Forststyrelsen, 2014; Røj-Lindberg, 2004.)

Primär säkerhet innebär allt som måste beaktas innan aktiviteten för att minimera olycksrisken. Detta inkluderar:

1. **Info** till deltagarna (+ föräldrarna) om klädsel och utrustning
2. Nödvändig info **om deltagarna** klarlagd och beaktad
3. **Gruppen** bör vara **förberedd** på uppgiften
4. Aktiviteten väl **förberedd** inkl. reservprogram
5. **Säkerhetsrutiner** genomgångna
6. **Kopia** av planer och info + reservplan till uppdragsgivaren/kontaktpersonen

Sekundär säkerhet innebär plan för åtgärder som måste vidtas ifall en olycka händer. Denna plan ska inkludera:

1. Förstahjälp**utrustning**
2. **Kunskaper** och **färdigheter** i första hjälpen
3. Utsedd **reservledare**
4. **Plan B**, reservprogram
5. Kontakt till nödnumret **112**

Tertiär säkerhet innebär plan för åtgärder som krävs ifall det blir aktuellt med en längre tids omhändertagande av någon, ledning av resterande gruppen och uppföljning av olyckan, det vill säga:

1. **Avbrytande** av aktivitet
2. Eventuella emotionella trauman **bearbetas**
3. **Kontakt** till hem och släkt, myndigheter
4. Arrangemang av **hemresor**
5. **Dokumentation** av olyckan
6. Översyn och ansvar för **utrustning**
7. Bemötande av **massmedia**

Under färdens gång bör man vid varje paus kontrollera att alla är med. Låt de svagaste eleverna gå först och bestämma färdtakten, då blir ingen på efterkälken. Ta också många korta pauser och ge små uppgifter till de aktivaste eleverna. Låt den gemensamma utrustningen cirkulera. (Forststyrelsen, 2014.)

Säkerhetsfaktorer som ytterligare måste tas i beaktande är:

1. Tidtabell
2. Att läraren vet var man är, men att även andra vet var man är och när man borde komma tillbaka
3. Att mobiltelefonen har hörbarhet. Obs! Mobiltelefon och GPS kan ge en falsk trygghetskänsla. Ifall det inte finns täckning eller om batteriet tar slut måste du veta hur du kommer tillrätta på egenhand (se t.ex. "Att gå vilse", s. 13).
Kämpa inte mot naturkrafterna.
4. Bra att känna till vad man kan göra då man behöver hjälp (se nedan; Finlands Scouter, 2011)

DÅ DU BEHÖVER HJÄLP

Att alarmera hjälp

Det allmänna nödnumret 112 fungerar i hela landet. Det kostar inget att ringa till nödnumret och på mobiltelefonen slås numret utan riktnummer. Det går också att ringa nödnumret utan PIN-kod. Det är ändå farligt att lita på att mobiltelefonen alltid fungerar.

Nöd-
nummer

112

Nödsignaler

Då hjälp behövs duger vad som helst som väcker uppmärksamhet som nödsignal. Här är en lista över några allmänt kända nödsignaler:

- Rop på hjälp
- En röd triangel vid vägkanten
- Tre eldar som bildar hörnen i en triangel
- MAYDAY på radiotelefonen, upprepas minst tre gånger
- SOS med ljud eller ljus

1.9 Program under lägerskolan

Det finns flera alternativ och olika sätt att göra upp program för lägerskolan. De är alla i högsta grad beroende av i vilket syfte man utför lägerskolan. Därför går det inte att beskriva i detalj hur man gör upp ett program, men nedan ges några förslag:

- Gör planer för
 - dag- och kvällsprogram samt utse ledare för dessa
 - väcknings- och sovtider (tidpunkt för tystnad)
 - mat- och andra pauser
 - fritid och regler under fritiden
 - utflykter, vandringar, kanotutflykter
 - studiebesök
 - frågestund och tävlingar
 - skriftliga uppgifter, dagbokskrivande och rapportering
 - idrottsevenemang
 - pysselstunder
 - disco eller kvällsmys

- Exempel på lägerskolschema:

Kl.	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag
7.30	Samling vid skolan	Väckning	Väckning	Väckning	Väckning
8.00	Avfärd	Morgonmål + matsäck	Morgonmål + matsäck	Morgonmål + matsäck	Morgonmål + matsäck
9.00		Morgonsamling + info	Morgonsamling + info	Morgonsamling + info	Städa + packa
9.30		Program	Program	Program	Avfärd
14–16	Inkvartering	Bastu/ Klädvård	Bastu/ Klädvård	Bastu/ Klädvård	
17.00	Rundvandring	Middag	Middag	Middag	
18–19	Middag	Städning/fritid	Städning/fritid	Städning/fritid	
19–21	Kvällsprogram t.ex. lägerdop	Kvällsprogram	Kvällsprogram	Kvällsprogram	
21.00	Kvällsmål/ Dagbok	Kvällsmål/ Dagbok	Kvällsmål/ Dagbok	Kvällsmål/ Dagbok	
22.00	Kvällstolett/På rummet	Kvällstolett/På rummet	Kvällstolett/På rummet	Kvällstolett/På rummet	
22.30	Tystnad	Tystnad	Tystnad	Tystnad	

1.10 För- och efterarbete tillsammans med eleverna

För- och efterarbete är en naturlig del av lägerskola. Förarbete görs i syfte att aktivera deltagarna, väcka deras nyfikenhet och intresse för gemensamma, annorlunda skoldagar och samvaro, men även för att få reda på områdets natur och kultur och vilka andra möjligheter området erbjuder. Förarbete hjälper också att planera vad allt som behövs med för att kunna utföra de planerade aktiviteterna och hur allt ska dokumenteras. Efterarbete blir en bra sammanfattning av det lärda och upplevda under lägerskolan, och placerar allt detta i förhållande till "normalt" skolarbete, men möjliggör även fortsatta studier av de påbörjade temaområdena.

Saker att tänka på:

- Ta vara på elevernas förväntningar!
- Hur dokumentation av planerandet, förarbete och genomförande av lägerskolan ska ske:
 - Bilder, texter, digitalt;
 - Klara regler för vad som kan publiceras i dagstidningar eller på hemsidor;
 - Vad som kunde vara nyttigt för andra skolor
 - (glöm inte att läraren kunde utföra dokumentationen även med tanke på sin CV)
- Arbeta kring temat för lägerskolan, undersök, ta reda på, skapa visioner kring platsen för lägerskolan
- Under lägerskolan kan eleverna dokumentera sina upplevelser t.ex. genom att skriva dagbok
- Som efterarbete kan eleverna exempelvis presentera sina upplevelser under en morgonsamling för resten av skolan, diskutera kring bilder från resan i klassrummet, integrera upplevelser från resan i olika skolämnen eller skriva en artikel till en lokal tidning.
- Ge bollen till eleverna; det är ju deras resa!
 - Hur vill de förbereda sig för lägerskolan?
 - Vad vill de göra/lära sig?

2. BESKRIVNING AV LÄGERSKOLA

2.1 Vad är lägerskola?

Enligt Suomen Leirikouluyhdistys – Lägerskolföreningen i Finland r.f. är lägerskolan ett läromedel och en arbetsform som kompletterar den reguljära undervisningen och fostran i skolan. Utbildningsstyrelsen definierar lägerskolan som undervisning, som under några dagar eller högst en vecka är förlagd utanför den egna skolan och skolorten, och som som

förverkliga uppgifter som planerats i den egna skolan enligt läroplanen (Palmberg, 1989).
Den är med andra ord:

- en kombination av läger- och skolvardag
- informationsförskaffning direkt på stället
- en 2–7 dagar lång undervisningsperiod på ett annat ställe eller i en annan kommun.
- själva lägret som också inkluderar för- och efterarbete i skolan.
- En resa som inte behöver vara långt borta för att eleverna ska kunna
 - möta och bekanta sig med en ny miljö
 - träffa nya människor
 - känna gemenskap
 - bo-leva-uppleva tillsammans

2.2 Hur skiljer sig lägerskola från vanlig klassrumsundervisning?

- Undervisningsstället och arbetstiderna kan vara annorlunda och friare
- Eleverna ges en ypperlig chans att vara aktiva och ta ansvar för sin egen inläring
- Innehållet i undervisningen och arbetsmetoderna är mera konkreta i en verklig miljö
- Den sociala miljön och relationerna blir annorlunda än i skolan på grund av samvaron dygnet runt
- Fritidsaktiviteterna ingår i lägerskolan, inte i skolan

2.3 Varför lägerskola?

- Ger unikt tillfälle för lärare, elever och föräldrar att samarbeta och skapa vi-känsla
- Aktiverar och motiverar eleverna
- Får fram nya egenskaper och färdigheter hos eleverna
- Kan avskaffa blyghet, hämningar och rädslor på grund av friare samvaro och ny miljö
- Kan lyckas motarbeta mobbning och segregering
- Ger trevlig variation till skolarbetet
- Erbjuder möjlighet till mångsidiga aktiviteter utan ämnesgränser
- Skapar förutsättningar för ämnesintegrering
- En lyckad lägerskola ger minnen för livet

3. TIPS PÅ ÖVNINGAR OCH AKTIVITETER UNDER LÄGERSKOLAN

Det finns oändligt många, trevliga uppgifter och aktiviteter som passar till lägerskolan. För att få en klarare uppfattning om vad som kan utföras inom uteundervisning och lägerskola, har vi grupperat exemplen enligt huvudsyftet med uppgiften, men vi vill samtidigt påpeka att många av dessa exempel passar inom flera grupper. Exemplen kan och bör modifieras enligt elevernas åldersgrupp och plats, men det viktigaste är att inse syftet med uppgiften, d.v.s. vad man vill nå. Vill man t.ex. förbättra elevernas artkunskap eller vill man helst att de bara

upplever naturen med alla sinnen väljer man en aktivitet som motsvarar detta syfte. Nedan ger vi en kortare eller längre beskrivning av olika uppgifter. Om tilläggsinformationen är lätt tillgänglig (t.ex. webbsidor) beskriver vi utförandet endast kort och hänvisar till webbsidorna, medan om ytterligare information finns endast i gamla eller svårtillgängliga böcker beskriver vi utförandet i mer detalj. En del av uppgifterna är något som vi upplever som ”gamla godingar” och då saknas källorna. Många av uppgifterna passar även till föräldrarna!

3.1 NATURRELATERADE UPPGIFTER

Med naturrelaterade uppgifter menar vi aktiviteter som tar fasta på t.ex. växt- och djurarter samt hjälper till att förstå ekologiska sammanhang (hur arterna lever och varför just där), men som också ökar själva naturkontakten och ger positiva naturupplevelser. En del aktivitetsrubriker är direkt länkade (klickbara) till sidor där uppgiften förklaras mer ingående.

➤ [På spaning med växtdetektiverna](#)

Varför? Att lära sig observera detaljer som är karakteristiska för olika växter (genom att undersöka olika egenskaper hos växter), vilket i sin tur underlättar artbestämningen

Vad behövs? Papper, penna och signalementkort

Hur? Dela in klassen i grupper med 2–4 personer. Ge uppdraget att inom ett begränsat område välja ut en växt som de beskriver med hjälp av de olika signalementkorterna (yngre barn kan rita). Därefter får grupperna berätta om sin växt för en annan grupp, som sedan ska hitta den växt som beskrivits och eventuellt artbestämma den.

Källa? Bioresurs

➤ **Memory med mossor och lavar, djurspår m.m.**

Varför? Att lär sig att se detaljer och karakteristiska drag hos arter, samt likheter och variation inom en art

Vad behövs? Olika arter (bilder, men helst äkta), två av varje, koppar (t.ex. filburkar) som arterna kan gömmas under

Hur? Spela som vanlig memory

➤ **Frisbee enligt Linné**

Varför? Att träna artkännedom och förmåga att iaktta detaljer

Vad behövs? Papperstallrikar, ev. artkännedomslitteratur

Hur? Alla får en papperstallrik som de kastar som om den vore en frisbee. Där frisbeen landar ska eleven försöka namnge så många arter som möjligt. Ifall någon art är okänd ska elever hitta på ett eget beskrivande namn.

➤ [Bingo med arter](#)

Varför? Att träna artkännedom

Vad behövs? Spelplan, växter (bilder eller äkta), lappar med växtnamnen, markörer (t.ex. stenar eller kottar)

Hur? Dela in eleverna i mindre grupper och ge dem en lista på 15–20 växter. Låt grupperna hämta 9 av dessa i naturen. Eleverna lägger upp sina växter i valfri ordning på spelplanen och namnger dem. Läraren drar lappar med växtnamn (eller visar upp färska växter). Ifall växten finns på spelplanen läggs en markör på rutan. Då gruppen fått en fylld rad ropar de bingo.

Källa? Bioresurs

➤ [Talltitaleken](#)

Varför? Att förstå hur stannfåglar klarar vintern

Vad behövs? Frön (t.ex. solrosfrön, torkade bönor eller målade stenar)

Hur? Alla elever är talltitor, förutom två som är talgoxar. Talltitorna hämtar ett frö i gången som de gömmer i naturen för vinterns behov. Medan talltitorna gömmer sina frön, spionerar talgoxarna på dem. Då fröna är gömda samlas alla fåglar och läraren berättar att det nu är vinter och talltitorna ska hitta sina matgömsällen. Talgoxarna är också hungriga och försöker hinna till talltitornas matförråd före talltitorna. När fröna är hittade går läraren runt och tittar hur många frön eleverna hittat och berättar att det varit en sträng vinter. Bara de som hittat t.ex. 5 frön eller fler överlever. Efter nästa omgång kanske fler överlever p.g.a. en mild vinter. Då leken är slut hålls en genomgång och strategier diskuteras: frön långt bort eller nära, på samma eller olika ställen, spionera på samma fågel eller på så många som möjligt?

Källa? Nynäshamns Naturskolas häfte med ekologiska utelekar

➤ [Slutet ekosystem](#)

Varför? Att förstå vad ekosystem och kretslopp betyder

Vad behövs? Behållare till planteringen. Till mindre planteringar fungerar 1,5 – 2 liters petflaskor. Lecakulor, jord, plantor, vatten (cirka 1 dl vatten till en behållare som rymmer 3 l).

Hur? Lägg ett lager lecakulor i botten. Fyll på cirka 3-4 cm med köpt jord. Sätt ner ett par plantor. Vattna. Sätt på locket noga. Det som finns i burken nu ska stanna där, inget nytt ska tillföras. Placeras ljust men inte i för stark sol. Skriv upp datumet för när ni satte på locket. Följ med vad som händer i burken. Diskutera t.ex. fotosyntes, kretslopp, behov och tillgångar.

Källa? Kunskapsbanken

➤ Älgarna

Varför? Att öka förståelsen för ekologi

Vad behövs? -

Hur? Dela in klassen i två lika stora grupper. Halva klassen är älgar, andra halvan är skogen. Eleverna som är skog väljer mellan att vara mat, vatten eller skydd. Älgarna visar vad de vill ha genom att lägga händerna på magen då de vill ha mat, lägga händerna på munnen då de vill ha vatten eller lägga händerna ovanför huvudet som ett tak om de vill ha skydd. Skogen gör samma tecken eftersom de har mat, vatten och skydd att erbjuda älgarna.

Älgarna och skogen står på var sin ända av spelplanen med ryggar mot varandra. Älgarna bestämmer (var för sig) vad de behöver (mat o.s.v.) och visar det med ett tecken, skogen bestämmer (var för sig) vad de erbjuder. På given signal vänder sig skogen och älgarna, och älgarna springer till en av dem som gör tecknet för deras behov (skogen står alltså stilla). De älgar som inte får sitt behov tillgodosett stannar på skogssidan, de älgar som hittade rätt behov tar med sig behovet (personen) och utökar älgstammen. Skog som inte blev tagen av en älg fortsätter att vara skog. Diskutera hur de tre miljöfaktorerna kan reglera älgstammen. Leken kan utökas genom att t.ex. jägare eller vargar kommer med i spelet och försöker fånga älgar som försöker ta sig till skogen.

Källa? Nynäshamns Naturskolas häfte med ekologiska utelekar

➤ **Vad kan du om...?**

Varför? Att lära sig delge kunskap åt varandra (berätta vad man vet om en speciell art) och på så sätt lära sig av varandra

Vad behövs? Det enda som behövs är arten i fråga

Hur? Man ställer sig i ring runt t.ex. en tall. Eleverna får i tur och ordning säga en sak som de vet om tallen. Om man vill kan man göra så att barnen får ge varandra ledtrådar. Om man inte kan, får man säga pass.

➤ **Hitta ditt träd**

Varför? Att lära sig att utforska naturen med andra sinnen än synen

Vad behövs? Bindlar

Hur? Elever delas in i par och får turvis leda varandra till ett träd i närområdet. Eleverna får till uppgift att känna på träden m.m. för att sedan kunna hitta tillbaka dit.

3.2 SAMHÄLLS- OCH KULTURRELATERADE UPPGIFTER

Med dessa övningar vill vi att eleverna bekantar sig med närmiljöns viktiga funktioner och bildar en uppfattning om hur närsamhället fungerar och vad allt som påverkar livet t.ex. i en stad. Uppgifterna inkluderar såväl uppgifter för utevistelse som uppgifter för arbete i klassrummet. Klassrumsuppgifterna förutsätter dock att eleverna haft möjlighet att besöka de aktuella områdena.

➤ Stadsorientering

Varför? Att träna samarbete och bli bekant med sin närmiljö i en stad, samtidigt som man kan integrera olika skolämnen i verklig miljö

Vad behövs? Karta över staden, material för stationerna

Hur? Dela klassen i mindre grupper, varje grupp får en karta med utmärkta stationer. Grupperna går till stationerna och utför uppgifterna. Obs! Ta med också trafikvett

Källa? Se stationsidéer i t.ex. Palmberg 2003, s. 199-204: Staden i miljöundervisning.

➤ Stadsbingo

Varför? Att få upp ögonen för vad som finns i närmiljön, träna uppmärksamhet

Vad behövs? Spelplan med saker att observera, penna

Hur? Eleverna kan jobba ensamma eller parvis. Eleverna ska medan de går i stan, t.ex. på väg till simhallen eller under en stadsorientering, försöka observera så många som möjligt av de sakerna som står på spelplanen och sätta kryss för dem. Den som först får fyra i rad (eller hela spelplanen full) ropar bingo. Exempel på saker att observera: röd bil, barnvagn, blå cykel, mås, maskros, kråka, kyrka.

➤ Vad lever i staden?

Varför? Att inse att också stadsmiljöer kryllar av liv, träna artkännedom

Vad behövs? Floror, ev. papper och penna

Hur? Eleverna undersöker vilka växter eller djur som finns på skolgården eller på skolvägen. Varför finns just dessa arter där? Hur kan de överleva?

➤ Lära känna din gata

Varför? Att lära känna kulturmiljön i den närmaste omgivningen och lära sig att iaktta den

Vad behövs? Papper, penna, kamera

Hur? Eleverna får till uppgift att undersöka en gata. De ska beskriva gatan på så många olika sätt som möjligt, allt vad de ser. Hur doftar/luktar det, hur låter det, hur känns det? De kan även använda kamera och presentera gatan för de övriga.

➤ **Samhällsbygge – fossilfritt samhälle**

Varför? Att få en inblick i samhällsplaneringen och vilka funktioner som behövs för ett hållbart samhälle

Vad behövs? Naturmaterial

Hur? Dela klassen i mindre grupper. Berätta att eleverna ska planera ett hållbart samhälle, de ska fundera på hur man får energi, mat och vatten, hur avfallshanteringen och transporter ska skötas. Därefter får eleverna bygga en hållbar stad av naturmaterial och presentera sina idéer och lösningar till resten av klassen.

Källa? Brage, 2011

➤ **Tidsresa**

Varför? Att få uppleva hur det var att leva förr i tiden

Vad behövs? Olika museiföreningar ordnar tidsresor, i Vasatrakten ordnas tidsresor t.ex. av Brages friluftsmuseum och Stundars.

Hur? Museerna som ordnar tidsresorna ansvarar för programmet. På lärarens ansvar blir för- och efterarbetet, eventuell transport.

➤ **Studiebesök**

Varför? Att bekanta sig med viktiga "tjänster" som krävs för ett fungerande samhälle

Vad behövs? Ev. transport till studiebesöksstället

Hur? Kontakta studiebesöksstället i god tid för att diskutera ifall din klass kan komma på studiebesök och vad ni vill få veta/se. Kom ihåg att åldersanpassa studiebesöken och om du har en stor klass kan det löna sig att dela den i två. Exempel på studiebesöksställen: vattenreningsverk, avfallshandling, vatten- eller vindkraftverk, konventionellt och ekologiskt jordbruk, teater, museum

➤ **Fyra hörn**

Varför? Att lära sig att ta ställning till och kunna argumentera för sina åsikter, samt att lära sig att lyssna på andra

Vad behövs? Fyra hörn, frågor (gärna kring ett tema, t.ex. fattigdom, jämlikhet, hållbar utveckling) med fyra svarsalternativ

Hur? Dela in rummet i fyra hörn som motsvarar olika svarsalternativ. Ställ en fråga och läs upp svarsalternativen, eleverna väljer ett svar och ställer sig i hörnet som motsvarar svarsalternativet. Det är viktigt att ha ett öppet hörn så att alla åsikter kommer fram

Källa? Zenit. Globala frågor och unga i fokus

➤ [Dina rättigheter – vilka ska bort?](#)

Varför? Att diskutera vad demokrati innebär för att kunna ta ställning till etiska frågor om rättigheter som vi tar för givet

Vad behövs? Lista med rättigheter (se källa)

Hur? Dela klassen i mindre grupper, ge gruppen några minuter att välja bort fyra rättigheter. Diskutera om det fanns rättigheter som var lättare att stryka, hur eleverna resonerade, var de eniga i gruppen, vilka konsekvenser följer av att stryka rättigheterna osv. Ge gruppen några minuter till att stryka ytterligare fyra rättigheter. Diskutera frågorna ovan igen och hur det skulle kännas att bo i ett land där dessa rättigheter saknas.

Källa? Zenit. Globala frågor och unga i fokus

3.3 DIKTER OCH MUSIK

Även produktionen av egna dikter samt egen musik och egna musikinstrument är uppgifter som tränar upp många färdigheter och kunskapsområden. I dikter och musik blir även ämnesintegreringen en självklarhet.

➤ [Hämtar dikter](#)

Varför? Att träna samarbete, upptäcka naturen och träna fantasin

Vad behövs? Hämtar dikter (se källa eller låt barnen skriva egna), naturmiljö

Hur? Dela klassen i mindre grupper, varje grupp får en dikt. Eleverna samlar de saker som står i dikten. Då klassen åter är samlad får eleverna läsa upp sina dikter och visa vad de hittat.

Källa? www.edu.linkoping.se

➤ **Naturpoesi**

Varför? Att utveckla modersmålet, bearbeta upplevelser och lära sig utvärdera

Vad behövs? Papper och penna

Hur? Ensam eller i grupp. Eleverna kan själva få välja vilken typ av dikt de skriver eller så kan läraren bestämma det. Exempel på dikttyper: ögonblicksdikt, sinnesdikt, ordräkning, Cinquain, Haiku, visionsdikt

Källa? Att lära in svenska ute (2010), utgetts av Naturskoleföreningen

➤ **Repdikter**

Varför? Att träna ordkunskap, diktskrivande och samarbete

Vad behövs? Lika många rep (t.ex. hopprep) som antalet grupper, kuvert, penna och papper

Hur? Läraren lägger ut rep som en ring runt olika platser. Vid varje rep finns ett kuvert. Alla elever har var sin penna och lika många lappar per person som det finns rep utlagda. Var och en går sedan runt till de olika repen och skriver ner det första ordet de kommer att tänka på. Lapparna läggs ner i respektive kuvert. När alla lappar är i kuverten delas klassen in i lika många grupper som det finns rep och varje grupp får ett kuvert. Gruppen ska sätta ihop en dikt med hjälp av orden i kuvertet. Grupperna samlas sedan vid ett rep i taget och läser upp sina dikter

Källa? Att lära in svenska ute (2010)

➤ **Träddiktning i grupp**

Varför? Att träna modersmålet, ta reda på elevernas olika bakgrunder och förhållande till träd

Vad behövs? Papper och penna

Hur? Fyra elever/grupp. Varje grupp samlas kring ett träd. En elev ska hålla om stammen och titta uppåt, en ligger 1–2 meter från stammen och tittar upp mot trädkronan, en håller i en gren och en står på långt håll och tittar på trädet. Eleverna betraktar trädet och försöker under några minuter komma på två ord som de associerar med vad de ser. Därefter sätter sig gruppen tillsammans och skriver en dikt med hjälp av orden de kommit på. Dikterna läses upp så hela klassen får höra dem.

Källa? Att lära in svenska ute (2010), utgiven av Naturskoleföreningen

➤ **Tillverka instrument av naturmaterial**

Varför? Att bli bekant med naturen och se på den med andra ögon, att producera rytmer

Vad behövs? Naturmiljö

Hur? Eleverna delas in i par. Parvis får de gå runt i naturen och leta efter sådant som kan fungera som instrument. Då alla par har instrument, samlas klassen i ringen och paren får demonstrera sina instrument genom att spela en rytm. Resten av gruppen ska härma rytmen med sina instrument.

➤ **[Gör en sälgpipa](#)**

Varför? Att lära sig utföra musik med självtillverkat instrument (musik, slöjd)

Vad behövs? 15 cm lång rak kvist av sälg eller rönn.

Hur? Blåshålet görs i den smalaste ändan för att undvika att barken spricker. Se källan för steg för steg instruktioner.

Källa? Bioresurs

3.4 LEDARSKAPS- OCH SAMARBETSÖVNINGAR

Med ledarskaps- och samarbetsövningar menar vi lekar och övningar som utvecklar den sociala gemenskapen. En god gemenskapskänsla i klassen inverkar på hur man trivs i skolan. Genom olika lekar och övningar som stöder samarbete kan man leda gruppen mot en bra samhörighet och "vi-känsla". Eleverna lär sig att samarbeta, uttrycka känslor och ta hänsyn till andra.

Spindelnätet

Varför? Att träna samarbete och tillit

Vad behövs? Ett långt rep, träd eller stolpar där nätet knyts

Hur? Ett långt rep binds kors och tvärs likt ett stort spindelnät mellan t.ex. två träd.

Deltagarna ska antingen enskilt eller lagvis ta sig genom spindelnätet utan att nudda vid det. Ifall man rör nätet måste man börja om från början. Vill man göra leken svårare, får en öppning i nätet endast användas av en deltagare.

Källa? Lekarkivet

➤ **Ställa sig i en ring och sätta sig i varandras famn**

Varför? Att träna samarbete och tillit

Vad behövs? -

Hur? Alla ställer sig i en ring och vänder höger axel inåt, man ska stå riktigt tätt. På given signal börjar alla sätta sig. Då man bildat en ring sittande i varandras famn, stiger man försiktigt upp på given signal.

➤ **Mingelbingo**

Varför? Att lära känna varandra

Vad behövs? Spelplan med påståenden, penna

Hur? Alla får en spelplan med olika påståenden. Därefter ska man gå runt i gruppen och försöka hitta någon som kan skriva under påståendet. Man får bara fråga ett påstående per person per gång. Då man fått en rad ropar man bingo.

➤ **Hur lika/olika är vi**

Varför? Att lära känna varandra, hitta gemensamma intressen

Vad behövs? Påståenden

Hur? Gruppen ställer sig parvis (helst med någon som man inte känner från förut). Alla par ställer sig vid samma linje. Lekledaren ställer olika påståenden, t.ex. "jag tycker om

matematik". Om paret är av samma åsikt d.v.s. båda gillar eller båda ogillar får paret ta ett steg framåt. Ifall paret är oense, d.v.s. ena gillar och den andra ogillar, får paret stå stilla. Det par som gått mest framåt har mest gemensamt. Obs! detta är ingen tävling.

➤ **Placeringsleken**

Varför? Att träna samarbete

Vad behövs? Ev. ett rep eller en planka

Hur? Alla ställer sig på plankan. Lekledaren begär att eleverna ställer sig en viss ordning t.ex. enligt längd, ålder, alfabetisk ordning. Eleverna får inte stiga utanför plankan, då måste de börja om från början. Ifall man vill göra leken mer utmanande kan två lag tävla mot varandra, vissa elever kan ha ögonbindel eller så förbjuds all slags muntlig kommunikation.

➤ **Knuten**

Varför? Att träna samarbete och problemlösningsförmåga

Vad behövs? -

Hur? En eller två elever går en bit bort och vänder ryggen mot resten av eleverna som håller varandra i händerna och bildar en ring. Eleverna i ringen ska bilda en knut (genom att gå över och under varandra) utan att släppa taget om händerna. Då knuten är klar ombeds de två eleverna som stått utanför att komma och lösa knuten.

➤ **Byta namn leken**

Varför? Att lära känna varandra

Vad behövs? -

Hur? Alla går runt och skakar hand med varandra, och säger sitt namn. T.ex. "Jag heter Mia" - "Jag heter Tom". Från det ögonblicket man skakat hand, byter man också namn. Alltså heter Mia numera Tom och säger sitt nya namn till den nästa person hon skakar hand med. Då man fått tillbaka sitt eget namn sätter man sig ner.

Källa? Lekarkivet

➤ **Hinderbana**

Varför? Att lära samarbeta för att alla så smidigt som möjligt ska klara uppgiften.

Vad behövs? Sådant som man kan tänkas behöva i en hinderbana

Hur? Eleverna får till uppgift att ta sig igenom en hinderbana, men de har dock en del att tänka på. En av eleverna får till uppgift att vara helt tvärtom (ex. tvärtemot Sara). Hur ska man få den personen genom? Utöver det kan man utse någon elev som är blind eller döv.

➤ **Framåt marsch!**

Varför? Att lära sig att genom samarbete ta sig från en plats till en annan

Vad behövs? Beroende på vad som finns till hands (tidningar, lemonadkorgar etc.)

Hur? En grupp elever får t.ex. ett visst antal tidningar till sitt förfogande. Eleverna ska med hjälp av utrustningen ta sig framåt. Man får inte röra marken och om ledaren vill kan man försvåra övningen genom att ta bort en del utrustning.

➤ **Kameran**

Varför? Att bli mera medveten om naturen, öva samarbete och att lita på varandra

Vad behövs? -

Hur? Eleverna arbetar i par. Övningen går ut på att en i paret sluter ögonen medan den andra leder kompisen till olika ställen och ställer in "kameran"/kamraten sedan klappar fotografen kameran på axeln, kameran öppnar ögonen och registrerar vad hon ser. Efter ett visst antal fotografier (3-5 st) leder fotografen kameran tillbaka till startpunkten. Sedan ska kameran säga var hon varit. Efter det byter man rollerna.

4. MERA INFO & IDÉER HITTAR DU I:

A. Böcker och forskningsrapporter om lägerskola och uteundervisning

Aarnio, Johanna 2010. *Det är roligt att vara ute. En studie om femteklassisters utevanor, deras intresse för natur och friluftsliv samt deras uppfattning om uteundervisning.* Opublicerad pro gradu-avhandling, Pedagogiska fakulteten, Åbo Akademi.

Björse, Anna 2012. *Förutsättningar för uteundervisning En uppföljning av hur det gått för skribenter som uttryckt ett intresse för uteundervisning i sin pro gradu-avhandling.* Opublicerad pro gradu-avhandling, Pedagogiska fakulteten, Åbo Akademi.

Brage, C. 2011. *Att lära in teknik ute.* Naturskoleföreningen. Vimmerby: Outdoor Teaching Förlag. ISBN: 978-91-979600-0-7.

Brügge, B., Glantz, M., & Sandell, K. 2007. *Friluftslivets pedagogik. För kunskap, känsla och livskvalitet.* Stockholm: Liber.

Carlegård, L. 2007. *Att lära in engelska ute.* Naturskoleföreningen. Falun: Falun Research Centre. ISBN: 978-91-631-7463-6.

Dahlgren, L.O., Sjölander, S., Strid, J.P. & Szczepanski, A. (red.) 2007. *Utomhuspedagogik som kunskapskälla. Närmiljö blir lärmiljö.* Lund: Studentlitteratur. ISBN: 978-91-44-04559-7.

Finlands scouter. 2011. *Säkerhetsföreskrifter.*

<https://www.yumpu.com/sv/document/view/20179100/sakerhetsforeskrifter-finlands-scouter-ry>

Fogelberg Herman & Riih  Johanna 1996: *Uteundervisningens inverkan på socialt beteende, miljöattityder och -beteenden samt naturkunskaper hos elever i årskurs 5-6.* Opublicerad pro gradu-avhandling, Pedagogiska fakulteten,  bo Akademi.

Forststyrelsen. (den 10 april 2014). *På utflykt med barnen.*

<http://www.utinaturen.fi/friluftslivetsabc/turplanering/pautflyktmedbarnen/Sidor/Default.aspx>

Forststyrelsen. (den 16 april 2014). *Säkerhetsaspekter.*

<http://www.utinaturen.fi/friluftslivetsabc/sakerhetsaspekter/Sidor/Default.aspx>

Jossfolk, K-G., Oriander, S., Streng, J., Söderlund, M-L., Tallberg, A. & Wikström, T. 1987. *Ut på lägerskola.* Helsingfors: Skolstyrelsen, Statens tryckericentral. ISBN 951-860-327-8.

Lundegård, I., Wickman, P-O & Wohlin, A. (red) 2004. *Utomhusdidaktik.* Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-02492-4.

L ttman-Masch, R. & Vejdmark, M. 2007. *Att lära in UTE året runt.* Nynäshamns naturskola, Alla Tiders Teknik & Att lära in ute- Naturskoleföreningen. Ljungbergs Utbildningsfond.

L ttman-Masch, R., Vejdmark, M., Wohlin, A., Persson, E. 2010. *Att lära in svenska ute.* Naturskoleföreningen. Vimmerby: Outdoor Teaching Förlag. ISBN: 978-91-979108-0-4.

Molander, K. 2005. *Att lära in matematik UTE.* Halmstad : Naturskoleföreningen ; Falun : Stiftelsen Erik Johan Ljungbergs utbildningsfond. ISBN: 91-631-7462-6.

Naturkompaniet. 2014. *L r om lager.*

<http://www.naturkompaniet.se/Product/SectionList.aspx?id=10062>

Palmberg, Irmeli. 1989. *Lägerskolan i grundskolans biologi/geografiundervisning.* Rapporter från Pedagogiska fakulteten,  bo Akademi, nr 27.

Palmberg, Irmeli. (red) 2003. Milj pedagogik. Teori och praktik i miljöundervisning. Dokumentation nr 3/2003. Åbo Akademi, Pedagogiska fakulteten

(<http://www.vasa.abo.fi/pf/pfpublikationer/dokumentation.php>)

Palmberg, Irmeli & Palmberg, Sophia. 2002. *Vinter och vår i uteundervisningen.* Dokumentation nr 1/2002 från pedagogiska fakulteten,  bo Akademi.

(<http://www.vasa.abo.fi/pf/pfpublikationer/dokumentation.php>)

R j-Lindberg, A.-S. 2004. *Ledarskap och säkerhet vid uteaktiviteter.* Opublicerat kompendium.

Sandberg Martin 1999: *Vad skall vi göra på lägerskolan? En kartläggning av allmänna direktiv och s tteklassisters önskemål.* Opublicerad pro gradu-avhandling, Pedagogiska fakulteten,  bo Akademi.

B. Nyttiga adresser

- Bioresurs: <http://www.bioresurs.uu.se/>
- Folkhälsans lekdatabank: <http://lekar.folkhalsan.fi>

- Lag om grundläggande utbildning 21.8.1998/628:
<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Lekarkivet: <http://www.lekarkivet.se/>
- Metsän oppimispolku (Före detta Skogsreflexen, som borde komma på svenska på hösten 2014):
http://www.oppimispolku.fi/metsa_suomi/polku.nsf/nMateriaalityyppi2?openview&count=300&p1=3
- Skogen i skolan: <http://skogeniskolan.se/>
- Suomen leirikouluyhdistys/Lägerskolföreningen i Finland r.y. + adress (eller klickbart namn): <http://leirikoululahettilas.fi/>
- Ut i naturen: www.utinaturen.fi